

Muzikinis ugdymas Kauno gubernijos pradinėse mokyklose XIX a. II pusėje

Kamilė Rupeikaitė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: kamile_r@yahoo.com

Straipsnyje, remiantis Kauno apskrities archyvo (KAA) medžiaga, pirmą kartą aptariama muzikinio ugdymo situacija Kauno gubernijos miestų ir miestelių pradinėse (daugiausia valdinėse) mokyklose XIX a. II pusėje. Po 1863–1864 m. sukilimo numalšinimo intensyviai steigiant rusiškas mokyklas vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte, carinės Rusijos ideologija ir kultūros politika ryškiai atsispindėjo net ir mažiausių Kauno gubernijos miestelių mokyklų pradiniam ugdyme – buvo uoliai mokoma rusų kompozitorių patriotinių kūrinių ir liaudies dainų, parankių caro valdžiai ir rusinimo politikai. Siekta, kad mokiniai šias dainas dainuotų ne tik mokykloje, bet ir namie. Straipsnio tikslas – remiantis mokyklas tikrinusių inspektorių ataskaitomis ir kita aktualia archyvine medžiaga, aptarti muzikinio ugdymo kokybę, dainavimo mokymo pobūdį, mokytojų kvalifikaciją, pamokose naudotą metodinę literatūrą, pradinio muzikinio ugdymo įtaką kultūrinei miestų ir miestelių atmosferai.

Iš mokyklas lankusių inspektorių ataskaitų galima spręsti, kad nemažai dėmesio buvo kreipiama į dainavimo mokymo kokybę, tačiau svarbiausias buvo ideologinis aspektas (siekta, kad vietiniai gyventojai ir mokinių šeimos pamėgtų rusiškas dainas). Dainavimo mokyta daugiausia iš klausos, mokiniai būdavo supažindinami su natų sistema, smuiko raktu, dažnai būdavo mokoma dvibalsio, kartais net tribalsio dainavimo, mokyta iš populiarių XIX a. rusiškų vadovėlių ir dainų rinkinių. Itin mėgiami būdavo mokyklose vykdavę literatūriniai-vokaliniai vakarai.

RAKTAŽODŽIAI: pradinė mokykla, muzikinis ugdymas, dainavimas, Kauno gubernija

Švietimas XIX a. buvo stipriausias atitinkamo politinio kultūrinimo (germanizacijos, polonizacijos, rusifikacijos) veiksnys, o mokyklos buvo svarbiausi jo įgyvendinimo centrai. Bene intensyviausiai buvo vykdoma (Didžiojoje Lietuvoje) rusifikacija. Pagrindinis vaidmuo Lietuvos rusinimo programoje teko mokyklai, ypač pradinei. Įprastinė rusiška pradinė mokykla buvo trimetė, dėstomoji kalba – rusų, mokytojai – rusai stačiatikiai, lietuviškai kalbėti drausta. Šią tikslingą kultūrinę politiką gerai atspindi Kauno apskrities archyve saugoma gausi medžiaga apie Kauno gubernijos miestų bei miestelių mokyklas bei muzikinį ugdymą. Straipsnio tikslas – remiantis archyvine medžiaga (daugiausia mokyklas tikrinusių inspektorių ataskaitomis), aptarti muzikinio ugdymo kokybę, dainavimo mokymą, mokytojų kvalifikaciją, pamokose naudotą metodinę literatūrą, pradinio muzikinio ugdymo įtaką kultūrinei miestų ir miestelių atmosferai.

Kauno guberniją – Rusijos imperijos administracinį vienetą (1843–1915), apėmusį dabartinės Lietuvos vidurinę, vakarinę ir šiaurinę dalis, taip pat Baltarusijos šiaurės vakarų pakraštį, sudarė septynios apskritys: Kauno, Novoaleksandrovsko (Zarasų),

Panevėžio, Raseinių, Šiaulių, Telšių, Vilkmėrgės (Ukmergės), dauguma jų gyventojų buvo katalikai.

Oficialios statistikos duomenimis, 1856 m. Kauno gubernijoje buvo 320 pradinėjų valdinių ir nevaldinių įvairių tipų mokyklų, kuriose mokėsi 4 848 mokiniai, daugelis mokyklų egzistavo prie bažnyčių¹. Po 1863–1864 m. sukilimo numalšinimo, caro valdžiai suintensyvinus rusinimo politiką bei uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškėmis raidėmis, pašalinus iš mokyklų lietuvių kalbą ir lietuvius mokytojus, uždarius nevaldines pradines mokyklas, Kauno gubernijos miestuose ir miesteliuose suaktyvėjo rusiškų pradinėjų mokyklų steigimas. 1863 m. „Laikinosios taisyklės“ ir 1864 m. „Pradinėjų liaudies mokyklų nuostatai“ numatė šiuos pagrindinius pradinėjų mokyklų tipus: vienklasės ir dviklasės pradinės mokyklos (miesto, kaimo, berniukų, mergaičių ir mišrios); vienklasės ir dviklasės valdinės cerkvių (parapinės) mokyklos; mergaičių pamainos prie minėtų mokyklų tipų; valstybės turtų ministerijos mokyklos; raštingumo mokyklos (mokyklų skyriai) ir mokyklos suaugusiesiems². Veikė atskiros žydų (berniukų ir mergaičių) pradinės mokyklos.

Kauno gubernijoje valdinių pradinėjų mokyklų 1864 m. buvo mažiausiai. Iki 7-ojo dešimtmečio pabaigos jų skaičius didėjo, vėliau iki XIX a. pabaigos kito mažai. Oficialiais duomenimis, 1864 m. buvo atidaryta 12 mokyklų, 1865 m. – 66, 1866 m. – 18, 1867 m. – 10 pradinėjų mokyklų³. Straipsnyje aptariamas dainavimo mokymas 126 Kauno gubernijos mokyklose, tarp jų – 86 valdinėse pradinėse, 10 žydų pradinėjų, 13 valdinių-parapinių, 1 miesto, 4 bendruomeninėse Talmud Tora, 12 privačių (žydų ir krikščionių) mokyklų.

Pagal 1863 m. balandžio mėn. išleistas „Laikinąsias taisykles“, Kauno gubernijos ugdymo įstaigose pradinėjų mokyklų (vienkalsių ir dvikalsių) kursą sudarė šios disciplinos: Dievo įstatymas (trumpas katekizmas ir šventoji istorija), rusų kalba, elementarioji aritmetika, cerkvinis giedojimas. Tų mokyklų, kuriose mokėsi dažniausia katalikai ar žydai, moksleiviai buvo mokomi daugiausia rusų liaudies dainų ir keleto giesmių, kaip antai „Išgelbėk, Viešpatie, savo tautą“ („Спаси, Господи, люди Твоя“), Rusijos imperijos valstybinio himno „Dieve, saugok carą“ („Боже, царя храни!“)⁴. Visi dalykai, išskyrus katalikų tikybą, buvo dėstomi rusų kalba. „Liaudies mokyklų laikinosiomis taisyklėmis“ Vilniaus švietimo apygarda vadovavosi iki XIX a. pabaigos⁵.

Taigi dainavimo (giedojimo) mokymas pradinio ugdymo įstaigose buvo privalomas. Cerkvinio giedojimo klausimams išsiaiškinti buvo sudaryta oficiali komisija, nes 1864 m. nuostatuose ir 1863 m. „Laikinosiose taisyklėse“ tik nurodyta

1 Karčiauskienė 1989: 7.

2 Misius 2004: 275. Nuoroda į: Karčiauskienė 1989: 24.

3 Корнилов 1901: 319.

4 Корнилов 1901: 310.

5 Karčiauskienė 1989: 16.

pradinėje mokykloje mokyti cerkvinių giesmių, bet neįvardyta, kas turi tai daryti. Trūkstant specialiai parengtų kadro, nuspręsta, kad cerkvinių giesmių gali mokyti visi stačiatikių dvasininkai ir cerkvės tarnautojai, baigę dvasinės seminarijos kursus ar mokytojų seminarijas, taip pat asmenys, gavę pažymėjimus iš dvasinės arba mokytojų seminarijos⁶. Švietimo vadovybę visų pirma domino ne tiek profesinės mokytojo savybės, kiek jo patikimumas, politinė ištikimybė, pareigingumas, gebėjimas auklėti ne tik mokinius, bet ir paveikti jų tėvus. Mokytojų kaita Kauno gubernijoje buvo ypač didelė⁷.

Valdininkas, rusų švietėjas V. P. Kulinas, aplankęs apie 20 mokyklų Ukmergės, Panevėžio, Šiaulių ir Telšių apskrityse, laiške Vilniaus švietimo apygardos vadovui I. P. Kornilovui apie Kauno gubernijos pradinių mokyklų būklę (1871 12 25) pabrėžia nelengvos rusiškų mokyklų „misijos“ svarbą, negailėdamas gerų žodžių nei mokykloms, nei mokytojams: „mokyklas lankantys inspektoriai puikiai žino kiekvienos mokyklos istoriją ir kiekvieno mokytojo biografiją. <...> Rusų pradinė mokykla Kauno gubernijoje labai sunkiai iškovojo pergalę – daugelis mokytojų neatsilaikė prieš *ksiondzus* ir žemaičius, vieni nupuolė fiziškai ir morališkai, kiti susirgo, tretį išprotėjo. <...> Mūsų mokyklų sėkmė Lietuvoje ir Žemaitijoje pasiekta daugelio aukų dėka“⁸. Kulinas mini vieno mokytojo laiško į gimtinę žodžius: „ne sykį atsikosėsi krauju, kol į žemaičio galvą įkalsi rusišką žodį“⁹. Susidurdami su tokiais sunkumais mokytojai ir valdininkai pastebėjo, kad mokiniams kur kas lengviau sekasi mokytis rusų kalbos iš dainų, todėl, planuojant mokyklinės programos, puikiai suvokta muzikinio lavinimo reikšmė – juk per dainą ar giesmę piliečiai buvo rengiami aktyviam dalyvavimui bendruomeniniame gyvenime (ypač tai buvo svarbu siekiant atversti kitatikius gyventojus į stačiatikybę). Valdininkų ataskaitos iš tų mokyklų, kuriose rusiškos kultūros skiepijimas tarp vietinių gyventojų būdavo sėkmingas, pasižymi pakilumu. „Jei vyksta mokykloje šventė, tėvų minia susirenka į klasės kambarėlį, reikalauja dainų, kartais patys kone šoka pagal ritmą, o kartais juos užplūsta dosnumo banga, ir tuomet duoda vaikams rublį ar du meduoliams nusipirkti. Tokie dalykai vyksta ten, kur mokykla egzistuoja metus ar kelis, o mokytojas yra savo dalyko meistras.“¹⁰ Suvoktas muzikos poveikumas (per dainas – į žmonių sąmonę, daina kaip svetimos kultūros prisijaukinimo priemonė) ir, antra vertus, mokytojo meistriškumo ir mokymo kokybės svarba.

Svarbiu laikytas ir mokymas pažinti natas. Antai Troškūnų pradinės mokyklos mokytojas Pavelas Nikolskis rašte Kauno pradinių mokyklų direkcijai (1866 11 10) teigia, kad, mokant berniukus dainavimo, reikia juos supažindinti su natomis – esą tikslus (pvz., himno „Dieve, saugok carą“) atlikimas su visais niuansais bus tik tada

6 Karčiauskienė 1969: 131.

7 Karčiauskienė 1989: 11, 57, 61.

8 Корнилов 1901: 216, 217, 219.

9 Ten pat: 217.

10 Ten pat: 311.

teisingai perduotas vaikams, kada pedagogas turės rankose himno partitūrą, todėl mokytojas prašo direkcijos, kad ji būtų atsiųsta¹¹. Nikolskis buvo caro valdžiai itin atsidavęs pedagogas, siekęs „atvesti į protą“ lietuvius valstiečius, kurie nesuprato, kam jų vaikams reikia mokytis rusų rašto. Nikolskis esą bandęs išaiškinti rusų rašto mokymosi naudą, tačiau susidūręs su konfrontacija – po kaimus tarp „neapsišvietusių senų žmonių plitusia nuomone, kad [cituoja valstiečius – K. R.] „liaudis tik turi mokėti lietuvių kalbą, kuria parašytos maldos, o kam rusų kalbos mokytis iš knygų? Ją galima išmokyti ir be knygų; ir apskritai, to, ko dabar moko mokyklose, t. y. dainavimo ir buhalterinės apskaitos, – kvailystė“¹². Nikolskio aprašytas atvejis nėra vienintelis, kai Kauno gubernijos mokymo įstaigų auklėtinių tėvai priešinosi rusų rašto ar rusiškų dainų mokymui – ataskaitose fiksuojama, kad tokių pasipriešinimų Kauno gubernijos miesteliuose būta daugiau nei Vilniaus gubernijoje.

Apie dainavimo mokymo ypatumus ir pedagogus

Dainavimo mokymui naudoti vadovėliai ir rusiškų dainų rinkiniai. Tarp Šiaulių parapinės mokyklos knygų (1868) minimi rusų liaudies dainų rinkinio 27 egzemplioriai, giedamų maldų rinkinio 14 egzempliorių, dainavimo pamokų 2 egzemplioriai, dainavimo mokymo vadovėlių 14 egzempliorių¹³. Rusų liaudies dainų rinkinius 1868 m. taip pat gavo Radviliškio, Kuršėnų, Krakių, Naujosios Žagarės, Sutkūnų, Baisogalos, Šiaulių pradinės mokyklos¹⁴. 1871 m. Raseinių apygardos Paežerių pradinėje mokykloje minimi žinomo rusų chorvedžio, pedagogo ir kompozitoriaus Gavrilo Lomakino¹⁵ natų knygos 26 egzemplioriai, Krečinskio rusų liaudies himnų ir dainų rinkinys ir Milijaus Balakirevo rusų liaudies dainų rinkinys¹⁶. Kaltinėnų pradinės mokyklos įsigytų knygų sąrašė minimas 1849 m. Vilniuje išleistas rusų liaudies himnų ir dainų rinkinys pradinėms mokykloms, kurį sudarė A. Sadokovas ir J. F. Kračkovskis. Ataskaitoje apie mokymą Kaltinėnų mokykloje 1881 m. rašoma, kad visų trijų skyrių mokiniai, be maldų ir himno, taip pat dainuoja iš klausos iki 8 rusų liaudies dainų iš Sadokovo dainyno¹⁷.

Ataskaitose apie Panemunio (1874 01 01) ir Utenos pradinės mokyklas (1875 01 01) vyrauja vidutiniškas ir silpnas mokinių dainavimo įvertinimas¹⁸. Kauno

11 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 5. L. 70.

12 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 5. L. 88.

13 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 13. L. 135 v., 136 v., 231 v., 232 v.

14 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 13. L. 144–145, 147, 148–151.

15 Gavrilas Lomakinas (1812–1885) dirbo Imperatoriaus rūmų kapelos dainavimo mokytoju (1848–1861), 1848 m. kartu su A. F. Lvovu harmonizavo „Kasdienį giesmyną“ (rusų ortodoksų giesmių rinkinį). 1862–1867 m. vadovavo Laisvosios muzikos mokyklos, kurią įkūrė Sankt Peterburge kartu su Milijumi Balakirevu, chorui. Parašė autorinių giesmių, pasaulietinių dainų chorui bei aranžavo rusų liaudies dainų.

16 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 13. L. 398 v., 231 v., 402 v.

17 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 81. L. 77, 90–91.

18 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 27. L. 49–49 v.; *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 62. L. 171–171 v.

pradinių mokyklų direkcijos „Ataskaitoje už pradinių mokyklų būklę 1880–1881 m.“ minima, kad Pakruojo pradinėje mokykloje abiejų lyčių vaikai buvo mokomi chorinio dainavimo. Vaikus mokė devyniolikmetis nevedęs stačiatikis mokytojas Andrejus Andrejevičius Šoumanas, Panevėžio mokytojų seminarijos auklėtinis. Jis dėstė visus dalykus – rusų kalbą, aritmetiką, istoriją, geografiją, dailę, chorinį dainavimą ir gimnastiką¹⁹. Veliuonos mokykloje vienas ir tas pats mokytojas mokė vaikus ne tik mokslų, bet ir dainavimo bei gimnastikos²⁰.

Pradinės mokyklos buvo labai intensyviai steigiamos tiek didesniuose miestuose, tiek mažuose miesteliuose, todėl trūko gerų pedagogų, galinčių užtikrinti kokybišką dainavimo mokymą. Liaudies švietimo ministerijai suvokus, kad, norint aprūpinti Kauno gubernijos mokyklas, būtina rengti mokytojus iš vietinių stačiatikių, 1872 m. birželio 26 d. Panevėžyje buvo įsteigta mokytojų seminarija. Potvarkyje nurodoma, kad seminarijos tikslas – rengti visų luomų jaunuolius stačiatikius darbui Vilniaus švietimo apygardoje, ypač Kauno gubernijos pradinėse mokyklose. Seminarijose muzikinis ugdymas buvo geras, jos turėjo etatinius dainavimo mokytojus, veikė chorai ir orkestrai²¹. „Vietoj dviejų savaitinių pamokų seminarijos auklėtiniai galėjo muzikos ir dainų mokyti 4 val. (ne pamokų metu). Nuo 1890/91 mokslo metų visi seminaristai privalėjo giedoti cerkvėje. Seminarija buvo aprūpinta naujais muzikos instrumentais. Jos orkestras, vadovaujamas pulko kapelmeisterio, buvo pasiekęs tam tikro meistriškumo. Seminarijoje buvo 3 chorai, iš kurių vienas giedojo cerkvėje.“²²

Panevėžio mokytojų seminarijos auklėtinių, mokslus baigusių 1893–1894 m., gautos charakteristikos atskleidžia kai kurių auklėtinių muzikinius gebėjimus. Minima, kad seminarijos chore dainavo Pavelas Buben, Ivanas Vasilionok, Makarijus Demia, gerai susipažinę su cerkvinio ir pasaulietinio dainavimo ir galintys jo mokyti. Skambaus balso Ivanas Zacharijus grojo smuiku ir dalyvavo seminarijos orkestre; stiprų balsą turintis Demjanas Kozyka dainavo seminarijos chore, minimas kaip dalykiškas, susipažinęs su dainomis, grojęs smuiku seminarijos orkestre, tad galintis organizuoti chorą ir jam vadovauti. Semionas Lapkovskis mėgsta muziką ir gerai groja smuiku, gali organizuoti chorą ir jam vadovauti. Mironas Morozkis – geriausias kurso auklėtinis – gerai dainuoja, turi gerą balsą, gali vadovauti chorui. Ivanas Maškovskis turi dainavimo mokymo žinių ir „tvarkingą balsą“. Vladimiro Počionkos balsas silpnas, tačiau, norėdamas būti geru dainavimo mokytoju, per dvejus metus jis sėkmingai išmoko groti smuiku ir gali dainavimo pamokas pravesti šiuo instrumentu, o seminarijos orkestre paprastai grojo pirmuoju smuiku. Aleksandras Ruškevičius turi gerą balsą, pakankamai susipažinęs su cerkvinio ir

19 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 81. L. 3, 5.

20 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 23.

21 Petrauskas 1996: 13.

22 Karčiauskienė 1989: 61–62.

pasaulietiniu dainavimu. Klimentijus Sapiga sėkmingai gali mokyti dainavimo²³. 1897 m. auklėtinių laidos charakteristikose minimas Dmitrijus Avramčikas – menkų gabumų, tačiau darbštus ir pavyzdingo elgesio, galintis mokyti dainavimo²⁴. Puikių gabumų Petras Baublys, turėdamas silpną balsą, „uoliai mokėsi muzikos teorijos, išmoko griežti smuiku ir dalyvavo orkestre. Gali puikiai mokyti muzikos“²⁵. Pateiktose charakteristikose pabrėžiami ne tik būsimųjų mokytojų gabumai ir kvalifikacija, nemažai rašoma apie asmenines jų savybes, draugiškumą, sąžiningumą, teisingumą, elgesį su draugais.

Kauno pradinių mokyklų direkcijos 1879 m. ataskaitoje apie žydiškų pradinių mokyklų valdymą Kauno gubernijoje minimos keturios žydų pradinės mokyklos su parengiamosiomis klasėmis: dvi dviklasės (Panevėžyje ir Telšiuose) ir dvi vienklasės (Kaune ir Šiauliuose). Mokymas vyko pagal įprastas pradinių mokyklų programas. Panevėžio žydų mokyklos ataskaitoje inspektorius P. Levickis rašo, kad dainavimo ir gimnastikos berniukai mokosi taip pat sėkmingai²⁶. Šiaulių žydų pradinės mokyklos tiek parengiamojoje, tiek įprastoje klasėje buvo mokoma D. Bortnianskio (?) himno „Koks šlovingas“ („Коль славен“), M. Glinkos (?) himno „Šlovė“ („Славься“), rusų liaudies dainų²⁷. Telšių dviklasėje žydų pradinėje mokykloje dainavimas 1894–1895 m. ataskaitoje įvertintas gana patenkinamai; atrinkti mokiniai „ganėtinai darniai“ dainavo chorą trim balsais rusų himnus ir liaudies dainas²⁸.

Daugiau informacijos apie dainavimo mokymą pateikiama Kauno pradinių mokyklų direkcijos raporte apie Kauno gubernijos pradinių mokyklų reviziją, vykusią 1886–1887 metais. Mokyklas tikrino pradinių mokyklų inspektorius P. Levickis, inspektoriai V. Bunakovas, Jakovas Eljasijevičius ir kt. Tauragės pradinei mokyklai rekomenduota, kad vyriausiasis mokytojas padėtų jaunesniajam mokyti vaikus dainavimo ir gimnastikos²⁹. Dainavimo ir gimnastikos mokymas gerai įvertintas Siesikų, Dūkšto, Svėdasų (minimas mokytojas Charlasipovičius), Anykščių pradinėse mokyklose³⁰. Raguvo mokykloje patarta atkreipti dėmesį į dainavimo mokymą; Andrioniškio pradinėje mokykloje dainavimo mokyta „tvarkingai“; Kovarsko pradinėje mokykloje dainavimas dėstytas „visiškai patenkinamai“³¹; Konstantinovo (dab. Deltuvos) pradinėje mokykloje dainavimo mokyta „gerai“; Tiltiškių mokykloje mokiniai dainavo „dar ne itin darniai“³². Bachmatų kaimo (Zarasų r.)

23 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 142. L. 5–5 v.

24 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 157. L. 42.

25 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 157. L. 42 v.

26 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 79. L. 1, 2 v., 5.

27 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 109. L. 251–252.

28 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 140. L. 15–15 v.

29 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 10.

30 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 29, 42, 55, 70.

31 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 29, 71, 92, 109.

32 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 129, 131.

pradinėje mokykloje mokytojas, anot inspektorių, mažai užsiima gimnastika, o dar mažiau – dainavimu³³. Kamajų ir Jonavos pradinėse mokyklose dainavimas dėstytas „patenkinamai“, Vabalninko pradinėje mokykloje mokinių atliekami himnai ir dainos įvertintos gerai³⁴. Inspektoriaus P. Levickio nuomone, dainavimo ir gimnastikos mokymą reikėtų sustiprinti Šimonių pradinėje mokykloje. Inspektorius atkreipė dėmesį, kad „lig šiol“ dainavimas visai nebuvo dėstomas Drūkšių (Drisviatų) miestelio mokykloje³⁵.

1888 m. metinių egzaminų sąrašuose minimas dainavimo egzaminas Krakių, Troškūnų pradinėse mokyklose, Zarasų miesto mokykloje, Padubysio, Vilkijos, Ariogalos pradinėse mokyklose³⁶. Kupiškio ir Paberžės pradinėse mokyklose raštu vykę egzaminai (1888 04 15) baigėsi mokinių atliekamu himnu „Dieve, saugok carą“, giesme „Išgelbėk, Viešpatie, savo tautą“ ir kai kuriomis liaudies dainomis. Tame pačiame akte užfiksuota, kad Viekšnių, Aleksandrovsko pradinėse mokyklose egzaminuojamų mokinių žinios, taip pat ir dainavimo dalyko, buvo geros. Egzaminai rengti pagal Vilniaus švietimo apygardos programą³⁷.

Kauno pradinių mokyklų direkcijos inspektorių raportuose apie pradinių ir parapiinių mokyklų reviziją 1891–1892 m. minima, kad Tirkšlių pradinėje mokykloje dainavimo ir gimnastikos pasiekimai silpni³⁸. Tauragės pradinėje mokykloje dainavimas dėstytas gana patenkinamai; Tauragės dviklasėje parapiinėje mokykloje dainavimo ir karinės gimnastikos mokymas buvo patenkinamas³⁹. Skaudvilės pradinėje mokykloje dainavimas nebuvo dėstomas, nes mokytojas, jo paties teigimu, dainuoti negali; Batakių pradinėje mokykloje visi dalykai įvertinti patenkinamai, išskyrus dainavimą, dėl to, kad mokytojas „neturi balso ir todėl mažai tuo užsiima, o jeigu kartais užsiima, tai tik su vyresniais mokiniais, pasiekimai – vidutiniai, viduriniame ir jaunesniame skyriuje – patenkinami“⁴⁰. Skuodo pradinėje mokykloje cerkvinio giedojimo ir pasaulietinio dainavimo mokymas įvertintas gerai; Babtų mokykloje mokinių dainavimas įvertintas kaip „pakankamai darnus“⁴¹, Šiluvos ir Betygalos pradinėse mokyklose dainavimas įvertintas gerai⁴².

Taigi dainavimo mokymo ir pasiektų rezultatų įvertinimas „gerai“ yra retesnis negu „patenkinamai“. Tačiau būta ir puikių atsiliepimų. Antai 1892 m. gegužės–spalio mėn.

33 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 142.

34 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 102. L. 290, 248, 342.

35 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 111. L. 26, 97.

36 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 109. L. 15, 18–19, 24–27, 62, 65, 68.

37 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 109. L. 51, 113, 56.

38 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 120. L. 3.

39 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 120. L. 64, 73.

40 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 120. L. 77, 85.

41 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 120. L. 87, 122.

42 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 120. L. 160, 162. Kauno pradinių mokyklų direkcijos cirkuliare (1893–1894) rašoma, kad, charakterizuojant visų mokomų dalykų pasiekimus, reikėtų ypač išskirti cerkvinį giedojimą, nurodant, ar mokykloje egzistuoja choras, kokios tikybos mokiniai jo neapraktikuoja, kiek mokiniai pamėgę rusų dainas.

mokyklas lankė Kauno gubernatorius, vyskupas Grigorijus ir kiti garbūs asmenys. Pagirių, Veprių pradinėse mokyklose, Taujėnų mergaičių pradinėje mokykloje mokiniai pagal gubernatoriaus įsakymą giedojo himnus „Šlovė mūsų Rusijos carui“ („Славься, нашъ Русскій Царь!“)⁴³, „Dieve, saugok carą“ ir gavo 2 rublius skanėstams⁴⁴, o apie vizitą Onušio mokykloje (1892 06 24) gubernatorius atsiliepė, kad „tokio puikaus ir darnaus chorinio dainavimo jam dar niekur kitur gubernijoje neteko girdėti“⁴⁵.

Iš Kauno pradinių mokyklų direkcijos 1894–1895 m. ataskaitos apie krikščioniškų ir žydiškų mokymo įstaigų veiklą sužinome, kad Raseinių dviklasėje mokykloje buvo siūloma sustiprinti cerkvinio ir pasaulietinio dainavimo pamokas; Telšių dviklasėje mokykloje dainavimas įvertintas gerai, Raseinių parapiinėje mokykloje – patenkinamai, o Kauno dviklasėje parapiinėje mokykloje išmokta mažai rusų dainų, jų parinkimas nesėkmingas, dainavimas vienbalsis, neintonuojama, balsai silpni. Ataskaitoje minimas Jurbarko dviklasės pradinės žydų mokyklos mokytojas Škutas, gerai parengęs mokinius – jie dainavo rusų liaudies dainas greitu tempu ir gyvai⁴⁶.

1896 m. ataskaitose apie Kauno gubernijos apskričių pradinių ir parapiinių mokyklų būklę fiksuota, kad Telšių apskrities Pavandenės pradinėje mokykloje (įkurta 1866 m.) mokiniai išmoko himną „Dieve, saugok carą“ bei 9 dainas (pateikiami jų pavadinimai), kurias persirašė į šiai disciplinai paruoštus sąsiuvinius ir dainuoja ne tik per pamokas, bet ir už klasės ribų. „Dažnai girdisi, kaip berniukai susirinkę dainuoja rusiškas dainas, kartais jiems padeda ir suaugusieji, ypač tie, kurie jau atitarnavo karinėje tarnyboje. Cerkvinio giedojimo nemokoma, kadangi visi mokiniai yra Romos katalikų tikėjimo.“⁴⁷ Minima mokykloje įsigalėjusi „naujinga praktika“ nutraukti užsiėmimus dėl gimnastikos pratimų ir dainavimo: 5–10 minučių mokiniai pajuda, tada padainuoja 1–2 rusų liaudies dainas ir toliau tęsia pamokas. Dainuoti mokytasi iš A. Mikulino dainų rinkinio ir A. Goldmano „Rusų dainavimas“, dainavimo lygis laikytas patenkinamu⁴⁸.

Cerkvinio giedojimo buvo mokomi stačiatikiai berniukai – Kėdainių, Aleksandrovo, Biržų parapiinėse, Vieکشnių, Onušio, Padubysio, Raguvos ir kt. mokyklose suburti stačiatikių mokinių chorai, dalyvaujantys pamaldose. Atskaitiniais metais literatūriniai-vokaliniai vakarai buvo surengti Rietavo parapiinėje, Salako, Girsūdo, Bachmatų, Obelių ir kt. pradinėse mokyklose. Rietavo mokykloje vakaras įvyko susirinkus gausiai, kaip teigiama, „vietinės inteligentijos ir valstiečių miniai, per

43 Patriotinė giesmė pagal himną iš M. Glinkos operos „Ivanas Susaninas“ (1836) baigiamosios scenos. Veikiausiai ta pati giesmė, tik pavadinimu „Šlovė“, nurodoma ir kitose archyvo bylose.

44 KAA. I-293. Ap. 1. B. 127. L. 14–16.

45 KAA. I-293. Ap. 1. B. 127. L. 51.

46 KAA. I-293. Ap. 1. B. 140. L. 1, 3, 4, 7 v., 16 v.–17 v.

47 KAA. I-293. Ap. 1. B. 141. L. 2–3 v.

48 KAA. I-293. Ap. 1. B. 151. L. 8–8 v., 11.

200 žmonių. Ir patriotinių dainų dainavimas, ir eilėraščių bei pasakėčių skaitymas klausytojams labai patiko“. Vakarui pasibaigus jame pasirodę moksleiviai buvo apdovanoti įvairiais skanėstais, buvo surinkti 54 rubliai kitiems šioje mokykloje vyksiantiems renginiams. Dešimt literatūros ir dainavimo vakarų su karinės muzikos orkestrais surengta 1897 m. Kauno miesto teatre. Jie suburdavo iki 700 klausytojų, moksleiviai ir našlaičiai buvo įleidžiami nemokamai⁴⁹.

Kauno pradinį mokyklų direkcijos metinėje ataskaitoje apie pradinį, parapiščių ir kitų mokyklų būklę 1899 m. atsispindi ir muzikos mokymas, pavyzdžiui, rašoma, kad Pabiržės pradinėje mokykloje (įkurta 1871 m.)⁵⁰ dainavimui skiriama daug dėmesio ir pasaulietinio dainavimo mokiniai mokosi labai noriai. Berniukai ir mergaitės esą labai mėgsta rusų liaudies dainas ir jas dainuoja ne tik klasėje, bet ir namie, su suaugusiais; dainuoja vakarais mokinių bendrabutyje ir pasi-vaikščiojimų metu. Taip pat mokiniai dainuoja išmokus klasėje eilėraščius, patys pritaikydami jiems latviškų (!) dainų motyvus, ir tai daro labai noriai. Ataskaitoje džiaugiamasi, kad mokykla ėmėsi visų priemonių, jog mokiniai kiek įmanoma geriau įsisavintų šį svarbų dalyką, veikiantį estetinio jausmo vystymą, ir kad mokinių pomėgis dainuoti eilėraščius padeda rusų kalbos žinių ir meilės viskam, kas rusiška, ugdymui ir rusiškos kultūros integravimui į kitataučių mokinių šeimas. Nurodoma, kad dainavimą dėsto mokytojo pagalbininkas p. Kudlovičius, kuris mokydamas naudoja smuiką. Minimios įsigytos knygos / vadovėliai – Goldmano „Rusų dainavimas“, Rožnovo „Gimtieji garsai“, Mikulino „Dainų rinkinys“. Mokyta iš klausos pakartojant garsus, gamas, intonuojant aukštas ir žemas natas, t. y. tiesiog lavinant klausą, taip pat mokoma dainų⁵¹.

Ramygalos pradinėje mokykloje (įkurta 1856 m.) dainavimas dėstytas kartu visiems mokiniams. Minima, kad rusų dainas mokiniai mėgsta ir nekantriai laukia kiekvienos dainavimo pamokos. Dainavimas įvardytas kaip „lietuvių auklėjimo priemonė“, sužadinanti jų meilę rusų poezijai, todėl buvo imtasi visų priemonių, kad dainavimo mokymas būtų pakeltas į atitinkamą lygį. Ataskaitoje apgailestaujama, kad retai tenka išgirsti rusiškas dainas, dainuojamas ne mokykloje – esą tikriausiai dėl to, kad šimtas mokinių vasaros metu pranyksta bendroje gyventojų masėje: „penki–šeši mokiniai vargu ar sueis krūvon, kad padainuotų, o pavienis dainavimas neturi tokios jėgos ir patrauklumo, kaip dainuojant masėms“. Gulbinų pradinėje mokykloje (įkurta 1865 m.) dainuoti buvo mokoma iš klausos, mokyta gamų dainavimo, žemų ir aukštų garsų intonavimo, liaudies dainų⁵².

Mokyklose, kuriose mokėsi katalikų tikėjimo mokiniai, cerkvinio giedojimo nebuvo mokoma, o tik rusų liaudies dainų ir himnų, kaip antai Panevėžio ir

49 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 151. L. 20–20 v., 21–21 v.

50 Visi dalykai dėstyti pagal Vilniaus švietimo apygardos pradinį mokyklų programą, išleistas 1881 m.

51 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 172. L. 1, 3–3 v., 4, 8 v., 56 v.

52 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 172. L. 52, 55 v., 56, 71 v.

Vabalninko mergaičių pradinėse mokyklose. Teigiama, kad mergaitėms rusų liaudies dainos labai patinka ir jos mielai jas dainuoja ne tik mokykloje, bet ir namuose; minima, kad Žeimelio pradinės mokyklos (įkurta 1867 m.) visi mokiniai mėgsta rusų liaudies dainas⁵³. Biržų pradinėje mokykloje (įkurta 1871 m.) cerkvinio giedojimo vaikai nebuvo mokomi, nes buvo kitos tikybos, o pasaulietinio dainavimo esą mokosi su ypatinga meile ir noriai, ypač mėgsta rusų liaudies dainas, kurias dainuoja ir ne mokykloje⁵⁴.

Inspektorių ataskaitoje fiksuoti Svėdasų pradinės mokyklos pasiekimai dainavimo srityje 1899 m. buvo pakankamai geri; Ukmergės pradinėje žydų dviklasėje mokykloje mokytojas Šeskinas, be aritmetikos, dar dėstė gimnastiką bei dainavimą, ir tų dalykų pasiekimai buvo pakankami. Kamajų pradinėje mokykloje dainavimas įvertintas patenkinamai, Subačiaus berniukų pradinėje mokykloje dainavimas dėstytas gerai⁵⁵.

1901 m. ataskaitoje rašoma, kad Kėdainių paprinėje mokykloje (įkurta 1864 m.) mokiniai supažindinti su gaidomis, išmoko 18 liaudies ir patriotinių dainų dviem balsais. Josvainių pradinėje mokykloje (įkurta 1865 m.) mokiniai išmoko 6 naujas liaudies ir 2 patriotines dainas, dainavimo pamokose naudotas Goldmano „Himnų, rusų l. dainų ir karinių dainų rinkinys“⁵⁶. Apie Babtų pradinę mokyklą (įkurta 1865 m.) teigiama, kad niekas vaikams nedarė tokio didelio poveikio, kaip rusų dainos. Vaikai su meile dainuoja rusiškas dainas ne tik klasėje, bet ir už jos ribų, taip pat kartu su savo šeima. Dainavimo pamokoms naudoti vadovėliai – Veselio ir Albrechto „Mokyklinės dainos“, Mareničiaus „Mokyklinės dainos“. Rašoma, kad mokyklai labai reikėtų ir Goldmano vadovėlio „Rusų dainavimas“ su tekstais ir gaidomis⁵⁷. Vilkijos mokykloje, įkurtoje 1863 m. už valstiečių lėšas, 1901 m. išmoktos rusų autorinės ir liaudies dainos bei valstybinis himnas. Cerkvinio giedojimo, kaip kitatikiškai, vaikai nebuvo mokomi⁵⁸. Ataskaitoje apie Veliuonos pradinę mokyklą (įkurta 1864 m.) pažymima, kad patriotinius, religinius-moralinius jausmus ugdo straipsnių ir eilėraščių skaitymas su jų paaiškinimais, taip pat mokymasis patriotinių rusų dainų⁵⁹.

Grinkiškio pradinėje mokykloje, įkurtoje 1867 m. mediniame privačiame name tarp žydų pastatų, mokyta natų sistemos, smuiko rakto ir kitų natų ženklų. Išmoktas valstybinis himnas, daug rusų liaudies ir karo dainų. Cerkvinis giedojimas nedėstytas, nes visi mokiniai buvo Romos katalikų tikėjimo. Pažymima, kad pasaulietinis dainavimas, kaip „patriotinio auklėjimo priemonė, praktikuojamas

53 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 172. L. 130 v., 137 v., 217 v.

54 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 172. L. 236.

55 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 174. L. 2-2 v., 19-19 v., 32, 37.

56 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 173, 186, 188.

57 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 198, 201, 203 v., 204.

58 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 216, 217.

59 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 229, 229 v.

ir per mokinius tarp gyventojų skleidžiamas sėkmingai“. Mokyta iš Goldmano rinkinio ir Solovjovo chorinio dainavimo pradžiamokslio⁶⁰.

Karmėlavos pradinėje mokykloje (įkurta 1898 m.), be įprastų himnų ir dainavimo pratimų, rusiškos dainos buvo parenkamos pagal atitinkamus metų laikus – antai rudenį mokyta „Artojo dainos“ („Песня пахаря“), žiemą – „Oi tu žiema, žiemužė“ („Ах, ты, зимушка-зима“), gegužę – „Šienpjovio dainos“ („Песня косаря“) ir pan; mokyta iš Goldmano dainų rinkinio. Teigiama, kad pasaulietinis dainavimas vaikams teikė „neapsakomą pasitenkinimą“, ir jie mielai dainuoja tas dainas ne tik dainavimo pamokose, bet ir per pertraukas bei namuose. Remiantis faktu, kad gyventojai susirinkdavo pasiklausyti per miestelį einančių mokinių dainavimo, konstatuota, kad rusų dainos patinka ir suaugusiesiems. Tačiau atkreiptas dėmesys, kad suaugusieji patys nedainuoja (išskyrus pavienius atvejus). Tai aiškinta tuo, kad mokykla dar neseniai įkurta ir suaugusieji neturėjo galimybės išmokti rusiškų dainų⁶¹.

Krasnoselsko pradinėje mokykloje, įkurtoje 1864 m. Solomiankos kaime (senojoje Raudondvario dalyje?), dainas mokiniai išmoko „uoliai ir stengdamiesi“ (pateikiamas visas jų sąrašas). Mokyta ir iš Goldmano dainų rinkinio. Rusų dainos patiko ne tik mokiniams – jas vasaros vakarais dainuodavo jau suaugę jaunuoliai, buvę mokyklos mokiniai⁶².

Krakių pradinėje mokykloje, įkurtoje 1865 m., 1901 m. cerkvinis giedojimas nedėstytas, nes mokiniai buvo katalikai. Visų trijų skyrių mokiniai buvo mokomi dainavimo trim balsais. Siekta ne tik lavinti balsą ir klausą, bet ir ugdyti estetinius bei patriotinius jausmus. Pažymima, kad mokiniai rusų liaudies dainas mielai dainuoja klasėje, greitai išmoksta išgirstą motyvą, bet gana retai jos dainuojamos už klasės ribų, dažniau išgirstamas dainavimas *lietuviškai*⁶³. Lietuviškų dainų skambėjimas ataskaitose fiksuojamas retai. Kyla klausimas, ar iš tiesų daugelyje miestelių dainuotos vien rusiškos dainos (tiesa, daugiausia mokinių nei suaugusių vietinių gyventojų), ar ataskaitos vis dėlto būdavo pagražinamos dėl politinių sumetimų. Krakėse aprašytas atvejis rodo, kad išties būta kultūrinio priešinimosi rusinimo politikai.

Keletas panašių faktų paminėta tų pačių metų ataskaitose apie Raudonės (įkurta 1865 m.), Pušaloto (įkurta 1866 m.), Radviliškio (įkurta 1866 m.) pradines mokyklas, kuriose mokyta tik pasaulietinių rusiškų dainų, nes vaikai buvo katalikai. Teigiama, kad Raudonėje vietiniai gyventojai yra nusistatę prieš rusų dainas ir pageidauja, kad jų vaikai mokykloje būtų mokomi skaityti ir rašyti, o dainuoti jie išmokę gandydami⁶⁴. Pušaloto mokykloje dainavimo pasiekimai buvo nedideli

60 *КАА*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 243, 243 v., 244, 245 v., 246 v., 248.

61 *КАА*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 259, 261, 261 v., 265.

62 *КАА*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 284, 288 v.

63 *КАА*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 308–309. Kursyvu išskirta K. R.

64 *КАА*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 387, 387 v., 389 v.

ir per vasarą mokiniai užmiršo beveik visas išmoktas rusiškas dainas, namuose jų nedainuodavo⁶⁵. Radviliškio mokykloje per pamokas vaikai mielai dainuoja choru rusiškas dainas (moka apie 20 dainų), tačiau už mokyklos ribų vaikai ir suaugę valstiečiai rusiškų dainų nedainuoja⁶⁶.

Situacija mokyklose buvo stebima ir vertinama kasmet, ir sudėtingesniems atvejams būdavo skiriama daugiau dėmesio. Kiek vėliau, nuo 1903 m., Krakių pradinėje mokykloje pradėjęs dirbti mokytojas Semionas Nikitinas Savkinas per 1905 m. reviziją buvo įvertintas kaip išmokęs mokinius „labai draugiškai ir noriai“ dainuoti kelias liaudies dainas. Tam, kad būtų pasiekta geresnių rezultatų, inspektorius patarė mokytojui pramokti griežti smuiku arba koncertina ir šiuos instrumentus naudoti mokant dainavimo⁶⁷. 1903 m. Krakėse įsteigtoje valdinėje mergaičių pradžios mokykloje dainavimą „labai uoliai“ dėstė mokytoja Jevgenija Petrovna Malygina, baigusi Vilniaus moterų dvasinę mokyklą. Jos vadovaujami mokiniai „su meile ir noriai“ atlieka liaudies ir patriotines dainas, himną „Dieve, saugok carą“ atlieka daugiau nei patenkinamai⁶⁸.

Žemių pradinės mokyklos (įkurta 1864 m.) 1901 m. ataskaitoje rašoma, kad mokiniai cerkvinio giedojimo nemokomi, o patriotinės ir rusų liaudies dainos mokomos be ypatingos prievartos, išmoktas dainas mokiniai mielai persirašo į „dainų rinkinėlį“. Už mokyklos ribų neretai girdimos mokinių dainuojamos rusų dainos, jas dainuoja ir mokyklą baigę suaugusieji lietuviai. Prie ypatingų įvykių minima spalio 21 d., Imperatoriaus žengimo į sostą diena. Tą dieną mokykloje buvo surengti vieši skaitymai, kurių metu sudainuota keletas dainų ir tris kartus liaudies himnas „Dieve, laimink carą“⁶⁹.

Pradinė mokykla, kurioje mokyta rusų liaudies dainų, 1864 m. buvo įkurta net Pilsupių kaime (Kėdainių rajone), nors tuo metu ten buvo iki 200 gyventojų⁷⁰. Rumšiškių pradinėje mokykloje (įkurta 1866 m.) taip pat mokyta tik pasaulietinių dainų. Seredžiaus pradinėje mokykloje (įkurta 1868 m.) mokyta patriotinių dainų, teigiama, kad vaikai jas mėgsta ir dainuoja visur kartu su suaugusiais⁷¹. Surviliškio pradinėje mokykloje (įkurta 1865 m.) dainavimo visi vaikai mokėsi kartu, po dvi pamokas per savaitę. Rašoma, kad vaikai mėgsta rusų dainas ir mielai dainuoja mokykloje ir namie su suaugusiais. Vasarą rusų dainas dainuoja laukuose dirbdami vaikinai⁷².

Ariogalos pradinėje mokykloje (įkurta 1864 m.) mokiniai ne tik stengėsi įsiminti dainos motyvą, bet ir specialiuose sąsiuvinuose užsirašė dainų žodžius; dainavimas

65 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 247–248.

66 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 302–303.

67 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 174. L. 46, 48 v.

68 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 174. L. 39, 40 v.

69 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 348–349, 350, 351 v., 359.

70 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 376, 376 v., 377.

71 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 397, 413–414.

72 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 420, 427.

šioje mokykloje įvertintas patenkinamai⁷³. Kulvos pradinėje mokykloje, įkurtoje gerokai vėliau – 1901 m. išdo lėšomis, dainavimo mokyta vienu balsu pritariant smuikui. Mokiniai su malonumu dainuoja rusų dainas ir mokosi jų žodžius, patys juos pritaiko žinomiems motyvams ir mielai dainuoja namie⁷⁴. Daugelyje minėtų mokyklų dainuoti buvo mokoma iš Goldmano vadovėlio.

Nevarėnų mokykloje dainavimas įvardytas „pakankamu“, tačiau inspektorius atkreipia dėmesį, kad himnų dainavimas „netvirtas ir nedarnus“, ir ragina tuoj pat pagerinti jų mokymą⁷⁵. Pastabos, kad reikėtų harmoningiau dainuoti valstybinį himną, sulaukė ir Kretingos vienklasė paparinė mokykla, kurioje buitinių ir karinių dainų atlikimas pažymimas kaip pakankamai darnus⁷⁶. Biržų pradinėje mokykloje (įkurta 1871 m.) mokiniai pasaulietiniu dainavimu užsiima mielai, kai kurias dainas dainuoja ir ne mokykloje⁷⁷. Vabalninkų pradinėje mokykloje (įkurta 1866 m.) mokiniai yra katalikai, todėl mokomi tik pasaulietinio dainavimo; dainuoja darniai dviem balsais himnus, rusų liaudies ir karines dainas, ir ne vien mokykloje. Ataskaitoje pabrėžiamas patriotinių jausmų ugdyimas dainomis. Buvo mokoma iš Sadokovo dainų rinkinio, Rožnovo rinkinio „Gimtieji garsai“ ir Goldmano vadovėlio „Rusų dainavimas“. Dviem balsais dainuoti mokyta ir Rozalimo pradinėje mokykloje⁷⁸. Smilgų vienklasėje pradinėje mokykloje (įkurta 1867 m.) dainavimo mokymas įvertintas gerai; mokiniai mielai dainavo rusų liaudies dainas ir už mokyklos ribų, ir dalyvaujant suaugusiesiems⁷⁹. Kuprelišio vienklasėje pradinėje mokykloje (įkurta 1898 m.) per metus išmokta 20 patriotinių ir karinių rusų dainų, dainos mielai dainuojamos ne tik mokykloje, bet ir namie⁸⁰. Dainavimas patenkinamai dėstytas Linkuvos pradinėje mokykloje (įkurta 1865 m.)⁸¹.

Naujamiesčio mokykloje (įkurta 1865 m.) dainavimas dėstyta du kartus per savaitę. Nurodoma, kad mokiniai mėgsta dainavimą, dainuoja pakankamai gerai, mielai mokosi nesudėtingos melodijos ir turinio dainų keliais balsais arba su smuiku ir dainuoja namie ar grįždami iš lauko darbų. Suaugę jaunuoliai taip pat dainuoja⁸². Pumpėnų pradinėje mokykloje (įkurta 1867 m.) dainavimas dėstyta visų trijų skyrių mokiniams kartu. Teigiama, kad mokiniai mielai dainuoja ir namie, ypač laukuose ir su suaugusiais. Cerkvinis giedojimas nedėstyta, nebuvo ir choro, kadangi beveik visi mokiniai – Romos katalikai⁸³. Pasvalio pradinėje mokykloje

73 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 440, 440 v.

74 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 348.

75 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 33 v.

76 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 34–35.

77 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 95.

78 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 103–105, 342 v.

79 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 114, 116 v.

80 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 151–152 v., 155.

81 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 181, 183 v.

82 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 206, 208 v., 211 v.

83 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 263, 264.

(įkurta 1874 m.) cerkvinis giedojimas nedėstytas, o karinių ir patriotinių dainų, rekomenduojamų programoje ir mokytojo parenkamų iš dainynų, mokyta sėkmingai – vaikai esą mėgsta rusų dainas ir jas skleidžia į „gūdžius lietuviškus kaimus, kur darniai galima išgirsti skambant rusiškas dainas“⁸⁴.

Kuršėnų pradinė mokykla buvo viena iš nedaugelio, kur dainavimas išvis nebuvo dėstomas. Įvardyta priežastis – mokytojas Tarasevičius negalėjo dėstyti dainavimo, neturėdamas smuiko. Inspektorius pasiūlė mokytojui įsigyti smuiką ir ateityje mokyti mokinius himnų, buitinių ir karinių dainų⁸⁵.

Kauno pradinės žydų (berniukų ir mergaičių) mokyklos, įkurtos Vilijampolėje (Slobodoje) 1864 m., 1901 m. ataskaitoje minimas mokytojas Aronas Gicelteris, dėstęs rusų kalbą ir dainavimą ir mokinius išmokęs vienu ir dviem balsais dainuoti himną „Dieve, saugok carą“, „Šlovė mūsų Viešpačiui Sione“ („КОЛЬ СЛАВЕН НАШ ГОСПОДЬ В СИОНЕ:), „Šlovė mūsų Rusijos carui“, kitas patriotines bei liaudies dainas. Mergaičių skyriuje veikė dvi klasės, čia buvo mokoma dainuoti gamas ir rusų liaudies dainas. Naudoti tie patys, kaip ir kitose mokyklose, dainavimo vadovėliai, tarp jų – Goldmano⁸⁶.

Kauno pradinės žydų mokyklos su amatų klase (įsteigta 1878 m.) 1901 m. ataskaitoje rašoma, kad mokiniai renkasi 10 val. ryto, „stebimi mokytojų, eina poromis į didžiąją sinagogą“⁸⁷, kurioje vyksta iškilmingos pamaldos. Mokinių choras, sudarytas iš daugiau nei 100 žmonių, trim–keturiais balsais atlieka himną „Dieve, saugok carą“, šlovinimo himnus, psalmes, maldą už carą ir tėvynę ir daugelį rusų liaudies dainų. Dainavimui skiriamos 3 savaitinės valandos, minimas samdomas dainavimo ir muzikos mokytojas. Teigiama, kad mokinių dainavimas pasižymi darnumu, geru intonavimu ir išraiškingumu⁸⁸. Pasak inspektoriaus Očensnovičiaus, iš puikių įvykių galima išskirti orkestro prie mokyklos organizavimą, taip pat birželio 3 d. iškilmingą aktą su literatūrine-vokaline programa⁸⁹. Deja, daugiau žinių apie orkestrą nepateikiama.

Tarp šios mokyklos Pedagogų tarybos nutarimų minimas privalomas mokinių choro dalyvavimas pagrindinėse sinagogos pamaldose. Taip pat aprašoma gegužės 23 d. veikla, kai mokiniai kartu su visais mokyklos mokytojais visą dieną praleido pušyne, žaisdami įvairius žaidimus ir užsiimdami karine gimnastika. Vadovaujami muzikos mokytojo jie dainavo rusų liaudies dainas ir triskart sugiedojo valstybinį himną. Atgal grįždami garlaisiu mokiniai dainavo liaudies dainas ir deklamavo eilėraščius⁹⁰.

84 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 275, 278.

85 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 9, 18, 24 v., 28–30.

86 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 77–78, 80.

87 „Didžiąją“ sinagoga ataskaitoje veikiausiai vadinama Kauno Choralinė sinagoga, pastatyta 1872 m. sklype tarp Savanorių pr., E. Ožeškienės g. ir Jeruzalės skg.

88 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 62, 65, 68 v.

89 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 62, 65, 72 v.

90 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 73.

Panevėžio dviklasėje pradinėje žydų mokykloje su parengiamąja ir amatų klasėmis, įkurtoje 1877 m. transformuojant Panevėžio valdinę žydų mokyklą, egzistavusią nuo 1863 m., chorinį dainavimą dėstė etatinis mokytojas Judelis Levinas, skirdamas tam po dvi pamokas per savaitę pasibaigus kitoms pamokoms. Per ataskaitinius (1901) metus mokiniai išmoko kelis himnus ir iki 20 rusų liaudies dainų, jų dainavimas revizijos metu buvo įvertintas puikiai. Mokytojas J. Levinas pradinės žydų mokyklos mokytoju tapo baigęs Vilniaus žydų mokytojų institutą⁹¹. Jis minimas Kauno gubernijos pradinių mokyklų direktorato kanceliarijos 1907 m. sudarytame garbingiems apdovanojimams už pasiekimus nominuotų pradinių mokyklų mokytojų sąrašė⁹². J. Levinas taip pat dėstė Dievo įstatymą ir dainavimą Panevėžio privačioje žydų mergaičių dviklasėje mokykloje⁹³.

Ataskaitoje apie Pasvalio žydų pradinę mokyklą su mergaičių pamaina (įkurta 1901 m.) pažymima, kad dainavimas yra veiksminga priemonė tarties korekcijai bei klausos vystymui, tačiau mokiniai, kurių netaisyklingas tarimas ir kurie neturi klausos, chore nedalyvauja. Pastebėta, kad skaitant mokiniams sunkiau teisingai ištarti rusiškus žodžius nei dainuojant. Dainavimo mokytojas tuo pasinaudojo ir per gana trumpą laiką mokiniai „lengvai“ (mišriu choru ir atskirais balsais) išmoko 16 dainų ir himnų ir kartu esą pamėgo rusų dainas, kurias „su malonumu dainuoja mokykloje per pamokas ir vakarais, taip pat mielai dainuoja ir namie, moko savo brolius ir seses, kurie nepateko į mokyklą. Neretai galima sutikti gautvėse grupes vaikų (net ne mokinių), dainuojančių mokykloje išmoktas dainas“. Rašoma, kad dainavimo mokytojo uolumo dėka mokiniai susirenka dainuoti ir ne pamokų metu⁹⁴.

Taigi, pagal Kauno pradinių mokyklų direktijos metinę 1901 m. ataskaitą, visose mokyklose buvo mokoma rusų liaudies ir patriotinių dainų, ir, anot inspektorių, mokiniai daugelyje mokyklų jas mėgo ir mielai dainavo už mokyklos ribų su šeimos nariais. Žydiškose pradinėse mokyklose dainavimo mokymo programa buvo tokia pati, kaip ir įprastose valdinėse, tik ją dėstė ir žydų tautybės mokytojai. Iš ataskaitos matyti, kad gerų ir patyrusių dainavimo mokytojų trūko, kai kuriose mokyklose tas pats mokytojas dėstė ir dainavimą, ir gimnastiką ar apskritai visas patvirtintas disciplinas; kai kurie pedagogai dėl kvalifikacijos ar muzikinės klausos stokos apskritai nesiryždavo mokyti dainavimo.

Situacija buvo panaši ir vėlesniais metais. Raseinių žydų mergaičių dviklasės pradinės mokyklos su amatų skyriumi direktorius siunčiamame rašte Kauno gubernijos pradinių mokyklų direktoriui (1903 10 03) tarp kitų reikalų mini, kad mokytojų padėtis sunki. Jam pačiam tenka dirbti 6 val. dviejose mokyklose su 150

91 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 5, 8 v., 9, 13, 21 v.

92 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 252. L. 115.

93 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 33, 35.

94 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 23, 24 v., 25.

mokinių, neskaitant gimnastikos, dainavimo pamokų ir rašto darbų taisymo⁹⁵. Dot-nuvos mergaičių parapiinės mokyklos, atidarytos 1902 m., apžiūroje (1907 11 26) minima mokytoja Nadiežda Andrejeva Sokolovskaja, turinti pradinės mokyklos mokytojos vardą; ji su mokiniais dainuoja liaudies dainas dviem balsais „teisingai ir su malonumu“⁹⁶. Apie Ariogalos mergaičių pradinę mokyklą, įkurtą 1903 m., revizijos ataskaitoje (mokykla apžiūrėta 1908 02 10) rašoma, kad „liaudies himno nemoka nei viena mokinė, ir reikia nedelsiant ištaisyti tokį trūkumą“⁹⁷.

1902 m. dokumente „Apie egzistuojančių žydų mergaičių pamainų perorganizavimą į savarankiškas žydų mergaičių pradines mokyklas“ svarstyta, kad 2 valandų per dieną nepakanka mergaičių popietiniam mokymui po berniukų pamainos. Tam, kad mergaitės gautų tinkamą išsilavinimą, siūloma atskirti berniukų ir mergaičių mokymą į savarankiškas mokyklas atskirose patalpose. Kauno gubernijos pradinių mokyklų direktoriaus 1901 06 11 d. pateiktais duomenimis, Kauno gubernijos žydų pradinių mokyklų mergaičių pamainoje mokslas trunka kasdien dvi valandas, prasideda 12.30, o penktadieniais – 11.30. Kauno ir Tauragės pradinių žydų mokyklų mergaičių pamainose dainavimui visai nebuvo skiriama laiko, Ukmergės ir Jurbarko dviklasės žydų mokyklos mergaičių pamainoje dainavimui skirta po 1 val. per savaitę (pamokos trukmė 55 min.). Palyginimui: Vilniaus gubernijos žydų pradinių mokyklų mergaičių pamainose dainavimas visai nebuvo dėstomas⁹⁸.

Sėkmingai dainavimą dėstę mokytojai pelnydavo premijas. 1905 m. premiją gavo Kėdainių vienklasės pradinės žydų mokyklos dainavimo mokytojas Moisiejus Jakovjevičius Chazanovičius⁹⁹. 1909 m. Utenos dviklasės mokyklos dainavimo mokytojui Kukuškinui už darbus dėstant dainavimą ir choro organizavimą paskirta vienkartinė 60 rb premija¹⁰⁰. Ukmergės dviklasės žydų pradinės mokyklos vyriausiasis mokytojas Š. Beirechas prašė skirti jam 80 rb premiją už dainavimo dėstymą dvejus metus šioje mokykloje ir mergaičių pamainoje prie jos (po 40 rb už metus)¹⁰¹. Apdovanojimą už dainavimo dėstymą mokykloje ir prie jos esančiame mergaičių skyriuje prašyta išduoti ir Kauno žydų pradinės mokyklos vyresniajam mokytojui P. Abiševui.

Posėdžių protokoluose fiksuota ir incidentų. 1908 m. minima, kad prie cerkvės įsteigtos Skuodo pradinės mokyklos, kurią lankė stačiatikių vaikai, mokytoja Koreva esą visai nemokiusi stačiatikių mergaičių slavų kalbos ir cerkvinio giedojimo, todėl nutarta ieškoti kito mokytojo, išmanančio cerkvinį giedojimą. Be to, Koreva „nepadoriai“ elgėsi per pamaldas, juokėsi ir kalbėjo, ir dėl to teko nutraukti giedojimą.

95 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 7–8, 8 v.

96 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 260. L. 37, 38 v.

97 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 260. L. 56 v.

98 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 206. L. 2 v., 3.

99 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 232. L. 449, L. 456.

100 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 267. L. 4.

101 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 268. L. 72, 72 v.

Pati mokytoja tokius kaltinimus neigė – ji esą kartu su visais giedojusi „Viešpatie, pasigailėk“¹⁰². Tarp atleistų mokytojų 1909 m. protokole minima Josvainių pradinės mokyklos mokytoja A. Spaskaja, savavališkai pasišalinusi iš tarnybos¹⁰³.

Dainavimo mokymas privačiose ir bendruomeninėse mokyklose

Privačiose ir bendruomeninėse tiek krikščioniškose, tiek žydiškose Kauno gubernijos miestų bei miestelių mokyklose dainavimas dažniausia buvo dėstomas. 1886 m. Ukmergėje žydų berniukų prieglaudos pagrindu buvo atidaryta Talmud Toros¹⁰⁴ mokykla, joje mokymo programa buvo tokia pat, kaip valdinėse pradinėse mokyklose¹⁰⁵. Tais pačiais metais Talmud Toros mokykla-prieglauda buvo atidaryta ir Tauragėje, o jos programa – kaip privačių žydiškų antralaipsnių mokyklų, kurių programos suderintos su Vilniaus švietimo apygardos pradinių mokyklų programomis¹⁰⁶. Jurbarko Talmud Toros mokykloje 1894–1895 m. minimas geras dainavimo parengimas – toks, kad buvo galima surengti vokalinį-literatūrinį vakarą¹⁰⁷. Tokie vakarai buvo labai populiarūs ir valdinėse, ir privačiose mokymo įstaigose; vakaras šioje mokykloje jos vadovo ir mokytojo Joselio Bojarskio pastangomis jau buvo surengtas 1894 m. kovo 19 dieną. Programą sudarė rusų liaudies dainos, giesmės caro garbei, rusų pasakėčios (daugiausia Krylovo) – joje nebuvo nei vienos žydiškos dainos ar eilėraščio. Kovo 28 d. rašytoje J. Bojarskio ataskaitoje pažymima, kad vakaras buvo itin sėkmingas, mokiniai išraiškingai deklamavo ir darniai dainavo, o „mokyklos vadovybė į šį renginį sureagavo jautriai ir visiems programoje dalyvavusiems mokiniams parūpino marškinius, kai kuriems ir kelnes bei batus, taip pat buvo skirti 2 rubliai saldumynams“¹⁰⁸. Kartais tokie renginiai tęsdavosi apie tris valandas, tad Liaudies švietimo ministerija rekomendavo imtis priemonių, kad kituose Kauno gubernijoje vykšančiuose literatūriniuose-vokalinuose vakaruose nebūtų atliekama tiek daug numerių, kaip Jurbarko Talmud Toros mokykloje, Panevėžio žydų pradinėje mokykloje, Kauno privačioje dviklasėje Jelenos Itkinos (?) mergaičių mokykloje¹⁰⁹. Panašūs vakarai vyko ir Šiaulių, Ukmergės, Novoaleksandrovsko ir kt. mokyklose.

Literatūrinis-vokalinis vakaras, vykęs 1894 02 19 d. privačioje Kauno O. Šereševskajos triklasėje žydų mergaičių mokykloje, kurio metu pasirodė ir mokinių choras, ir solistės bei skaitovės, buvo pirmasis Kauno *privačių* mokymo įstaigų

102 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 260. L. 98, 98 v., 99.

103 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 267. L. 15.

104 Talmud Tora – žydų bendruomenės įkuriamą, iš dalies privačiomis lėšomis išlaikoma elementarioji mokykla nepasiturinčių šeimų vaikams. Mokoma Toros ir Talmudo tiesų, hebrajų kalbos.

105 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 103. L. 1, L. 2, 5.

106 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 104. L. 2.

107 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 140. L. 18.

108 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 143. L. 12–13, 13 v., 29, 29 v.

109 *KAA*. I-293. Ap. 1. B. 143. L. 39.

renginys. Vakare dalyvavo ne tik mokinių tėvai, kitų mokyklų mokytojai, bet ir žydų bendruomenės atstovai. Renginys prasidėjo valstybiniu himnu, kurį visi susirinkusieji išklausė stovėdami. Dviejų dalių programoje daugiausia skambėjo rusų liaudies dainos ir pasakėčios, tačiau choras atliko ir F. Schuberto, F. Mendelssohno dainas, chorinius numerius iš G. Meyerbeerio operos „Hugenotai“, P. Čaikovskio „Eugenijaus Onegino“, Beethoveno sonatą fortepijonui paskambino I kl. mokinė Korpuch. „Vokalinė vakaro programa buvo atlikta ne mažiau sėkmingai nei literatūrinė. Darniam mokinių chorui sumania ir patyrusia ranka vadovavo Kauno publikai gan žinomas p. Rabinovičius, visi numeriai buvo atlikti melodingai ir sklandžiai. Vakaro pabaigoje p. Šereševskaja svečius vaišino arbata, o vaikus – arbata ir saldėšiais. Vakaras buvo surengtas Pradinių mokyklų direktoriaus A. A. Lebedincevo iniciatyva.“¹¹⁰

Kauno Talmud Toros mokyklos (įkurta 1886 m.) 1901 m. ataskaitoje minimas dainavimo mokytojas Piotras Zajančkovskis, baigęs Panevėžio mokytojų seminariją ir dirbantis šioje mokykloje nuo 1887 metų. Ataskaitoje pabrėžiama rusiškų dainų mokymo estetinė ir patriotinė reikšmė. Ataskaitiniais metais Zajančkovskis suorganizavo dviejų balsų 45 asmenų chorą¹¹¹.

1897 m. veikė keturios privačios krikščioniškos mergaičių mokyklos – Šiaulių triklasė su parengiamosiomis klasėmis, Raseinių triklasė, Panevėžio dviklasė ir Ukmergės vienklasė. Šiaulių mokykla, kurioje mokėsi 124 mokinės, išskiriama kaip geriausia, pasižymėjusi puikiais mokytojais. Geras pasaulietinio dainavimo mokymas, minimas visose keturiuose mokyklose, suteikė mergaitėms galimybę dalyvauti literatūriniuose-vokalinuose vakaruose Panevėžio ir Raseinių mokyklose, kur mokinės pasirodė „nepriekaištingai“; sužavėti jų tėvai ir artimieji dosniai apdovanojo mergaites įvairiais skanumynais. 1898 m. sausio 6 d. Raseinių privačioje mergaičių mokykloje iš vietinės inteligentijos ir mergaičių tėvų surinktų lėšų (100 rb) mokinėms buvo surengta „eglutė“, jos metu „vokalinė programos dalis, kurią atliko mokinės, ypač patiko susirinkusiesiems“¹¹².

Joniškėlio dviklasėje parapiinėje mokykloje (įkurta 1899 m.), išlaikomoje žemvaldžio Ignatijaus Karpo lėšomis, 1901 m. mokyta gamų, rusų liaudies himnų ir 11 rusų liaudies dainų. Dainavimą 3 kartus per savaitę dėstė mokytojas Jekimovas, baigęs Krasnodaro pramonininkų mokyklą. Mokinių pasiekimai nebuvo dideli, liaudies dainos dainuojamos „labai blogai“, nors ir išmoktas pakankamas jų kiekis. Jekimovui patarta trumpam nuvažiuoti į Kuršėnus pasimokyti dainavimo dėstymo pas mokytoją Gančą. Jekimovas nesėkmę aiškino tuo, kad įvestas pernelyg sudėtingas tribalsis dainavimas iš natų, ir siūlė apsiriboti vienbalsiu dainavimu¹¹³.

Dainavimas 1901 m. dėstytas privačioje krikščioniškoje dviejų klasių su

¹¹⁰ KAA. I-293. Ap. 1. B. 143. L. 4–6.

¹¹¹ KAA. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 123 v., 127 v.

¹¹² KAA. I-293. B. 151. L. 25, 25 v., 26.

¹¹³ KAA. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 46, 54, 63 v., 64, 64 v.

parengiamosiomis klasėmis mokykloje, kurią išlaikė Jevgenija Pospelova¹¹⁴. Kauno privačioje žydų mergaičių dviklasėje mokykloje su parengiamosiomis klasėmis (įkurta 1891 m.) nuo 1896 m. dainavimo mokė mokytojas Ivanas Avdijevičius Miščenko¹¹⁵. Kėdainių vienklasės mokyklos prie liuteronų bažnyčios 1901 m. ataskaitoje tarp kitų dalykų minimas ir dainavimas, visų mokinių iš klausos išmokti dvibalsiai himnai, liaudies dainos, tarp jų valstybinis himnas „Dieve, saugok carą“, „Šlovė mūsų Rusijos carui“, „Visi į mišką“ („Все в лес“), „Paukštelis“ („Птичка“), „Gervė“ („Журавель“) ir kt.¹¹⁶ Šančių fabriko mokykloje, įkurtoje 1891 m. ir išlaikomoje privačiomis lėšomis, mokyta tik pasaulietinio dainavimo (mokiniai buvo ne stačiatikiai) – per 1901 m. iš klausos išmokta iki 15 kūrinių. Dainavimo mokyta iš Goldmano dainų rinkinio¹¹⁷.

Kauno privačios žydų berniukų mokyklos, kurią išlaikė A. Kaganas, metinėje 1904 m. ataskaitoje minimas dainavimo mokytojas ir dvibalsio choro atliekami rusų liaudies himnai ir dainos¹¹⁸. Dainavimo (iš klausos) buvo mokoma ir privačioje triklasėje Kauno žydų mergaičių mokykloje su parengiamosiomis klasėmis (įkurta 1896 m.), jai vadovavo Chana Rubinštein. Panevėžio privačios žydų mergaičių dviklasės mokyklos (įkurta 1863 m.) 1901 m. ataskaitoje minima, kad mokyklą išlaiko mokytoja M. Rubinštein, o Dievo įstatymo ir dainavimo – himnų ir rusų liaudies dainų – moko mokytojas J. Levinas (apie jį žr. anksčiau), minimas ir šokių mokymas¹¹⁹. Mokyklai vadovavusi M. Rubinštein buvo baigusi aukštuosius moterų kursus Sankt Peterburge¹²⁰.

Net ir iš fragmentiškų duomenų apie muzikos mokymą privačiose ir bendruomeninėse mokyklose galima spręsti, kad jose, kaip ir valdinėse, buvo mokoma išimtinai rusiškų patriotinių ir liaudies dainų; tokia programa, kartais įtraukiant Europos ir Rusijos klasikų kompozitorių kūrinius, skambėdavo ir populiarių literatūrinių-vokalinių vakarų metu.

IŠVADOS

Po 1863–1864 m. sukilimo intensyviai pradėjus steigti rusiškas pradines mokyklas, kuriose muzikinis ugdymas buvo privalomas, daug dėmesio dainavimo mokymui buvo skiriama net ir mažiausių Kauno gubernijos miestelių mokymo įstaigose. Dainavimo pamokoms dažniausia būdavo skiriamos dvi valandos per savaitę, gerokai rečiau – viena arba trys valandos. Mokyklose, kuriose dainavimo

¹¹⁴KAA. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 6.

¹¹⁵KAA. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 14, 17 v.

¹¹⁶KAA. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 24, 29.

¹¹⁷KAA. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 40, 41 v., 43.

¹¹⁸KAA. I-293. Ap. 1. B. 185. L. 89, 90, 93–93 v., 97.

¹¹⁹KAA. I-293. Ap. 1. B. 195. L. 33, 35.

¹²⁰Mastianica 2008: 26.

mokė labiau patyrę pedagogai, buvo suorganizuoti ir ataskaitose puikiai įvertinti dviejų–trių balsų chorai.

Dainavimo mokyta daugiausia iš klausos, mokiniai būdavo supažindinami su natų sistema, smuiko raktu, klausai lavinti buvo dainuojamos gamos; dažnai būdavo mokoma dvibalsio dainavimo. Tarp naudotos parankinės metodinės medžiagos minimas A. Mikulino „Dainų rinkinys“, A. Goldmano „Himnų, rusų I. dainų ir karinių dainų rinkinys“, A. Goldmano vadovėlis „Rusų dainavimas“, A. Rožnovo „Gimtieji garsai“, Veselio ir K. Albrechto „Mokyklinės dainos“, Mareničiaus „Mokyklinės dainos“, Solovjovo „Chorinio dainavimo pradžiamokslis“, A. Sadokovo ir J. F. Kračkovskio „Dainų rinkinys“, Krečinskio „Rusų liaudies himnų rinkinys“, G. Lomankino „Dainų rinkinys“. Daugiausia naudotas A. Goldmano vadovėlis ir dainų rinkinys.

Iš inspektorių ataskaitų ir pastabų, bylojančių apie puikiai organizuotą rusiško pradinio švietimo tinklą, galima spręsti, kad buvo siekiama kelti dainavimo mokymo lygį net ir nedideliuose miesteliuose. Kita vertus, dėl didelio mokytojų poreikio dirbti būdavo priimami ir tie mokytojai, kurie neturėjo tam tinkamo išsilavinimo ar gero balso. Todėl dokumentuose nestinga patarimų, skirtų ir patiems dainavimo mokytojams lavinti.

Inspektoriams labiau negu dainavimo mokymo kokybė ir pasiekti rezultatai rūpėjo mokinių patriotinis ugdymas – ataskaitose fiksuota, kuriose mokyklose mokiniai dainuodavo džiugiai ir uoliai, o kuriose – ne visi ar ne itin noriai. Siekta, kad mokiniai ne tik aktyviai dainuotų klasėse, bet „parneštų“ rusiškas dainas į namus. Akylai buvo stebima ir fiksuojama nerusų miestelių gyventojų reakcija į rusiškas dainas. Tokia socialinė analizė būdavo pasitelkiama siekiant dar kryptingiau ir efektyviau ugdyti mokinius, jų šeimas, o per jas – ir miestų / miestelių bendruomenes rusiškumo dvasia.

Daugiausia inspektorių dėmesio buvo skiriama imperijos valstybinio himno „Dieve, saugok carą“ atlikimo kokybei; mokytojai buvo raginami siekti, kad jo giedojimas būtų kiek įmanoma darnesnis ir tikslesnis. Himnas, keletas rusiškų dainų ir giesmių sudarė pradinių mokyklų mokinių muzikinio ugdymo pagrindą.

Pasitaikydavo atvejų, kai Kauno gubernijos miesteliuose vietiniai gyventojai nepamėgdavo rusiškų dainų ir jos neprigydavo. Tokia situacija 1901 m. fiksuota katalikiškose Krakių, Raudonės, Pušaloto, Radviliškio bendruomenėse, kur po pamokų rusiškos dainos neskambėdavo. Tai byloja, kad šie miesteliai nepasidavė kultūriniam-politiniam spaudimui.

Bene dažniausiai inspektorių ataskaitose pasitaikantis dainavimo mokymo vertinimas „patenkinamai“, rečiau skiriamas įvertinimas „gerai“, o rečiausias įvertinimas „puikiai“. Galima prielaida, kad įvertinimas „patenkinamai“ galėjo būti skiriamas ne dėl to, kad mokiniai buvo negabūs muzikai, o dėl to, kad nenorėjo stengtis mokytis rusiško dainavimo.

Pastebima, kad XIX a. pabaigoje cerkviniam giedojimui skiriama daugiau dėmesio, vis daugiau mokyklų organizuojami per stačiatikių pamaldas turėję giedoti mokinių chorai.

Net ir iš fragmentiškų duomenų apie muzikos mokymą privačiose ir bendruomeninėse mokyklose galima spręsti, kad jose, kaip ir valdinėse, buvo mokoma išimtinai rusiškų patriotinių ir liaudies dainų.

Didelio populiarumo sulaukdavo literatūriniai-vokaliniai vakarai, vykdavę ir valdinėse, ir privačiose bei bendruomeninėse mokyklose, kurių metu, be privalomo valstybinio himno giedojimo, skambėdavo rusų pasakėčios (dažniausia Krylovo), eilėraščiai, skambėdavo rusų liaudies dainos, kartais pajvairinamos Vakarų Europos ar rusų klasikinės muzikos kūrinių fragmentais.

Gauta 2016 07 21

Priimta 2016 08 14

Šaltiniai ir literatūra

1. KAA – Kauno apskrities archyvas. I-293. Ap. 1.
2. Karčiauskienė, M. Pradinis mokymas Lietuvoje XIX a. antroje pusėje oficialioje mokykloje. Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. *Pedagogika ir psichologija*. 1969. X: 129–137.
3. Karčiauskienė, M. *Pradinio švietimo raida Lietuvoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje*. Kaunas: Šviesa, 1989.
4. Mastianica, O. Keletas puslapių iš mergaičių švietimo Panevėžyje praeities (XIX a. vidurys – XX a. pradžia). *Iš Panevėžio praeities: švietimo istorijos puslapiai*. Konferencijos pranešimai: dešimtoji konferencija, Panevėžys, 2008 10 23 [sudarytojas Arūnas Astramskas]. 2008: 19–27.
5. Misius, K. Žemaičių aukštumos regiono švietimo raida XVI a. – 1940 m. *Kultūrinio landsafto raida Žemaičių aukštumoje*. Acta academiae Artium Vilnensis / 34. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004: 255–300.
6. Petrauskas, A. *Muzikinis švietimas Lietuvos mokyklose iki pirmojo pasaulinio karo (istorijos bruožai)*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 1996.
7. Корнилов, И. *Русское дело в Северо-Западном крае*. Материалы для истории Виленского учебного округа, преимущественно в Муравьевскую эпоху. С. Петербург, 1901.

Kamilė Rupeikaitė

Musical training at elementary schools of the Kaunas province in the second half of the 19th century

Summary

This article, based on archival material stored at Kaunas County archives, provides a review of the situation of musical education at elementary (mostly state) schools of the Kaunas province in the second half of the 19th century. Teaching of singing in 126 schools (among them, 86 state, 10 Jewish elementary, 13 parish state, 1 city, 4 communal Talmud Torah, and 12 private schools) is discussed.

After the uprising of 1863–1864, Russian state schools were being established very intensely and the ideology and cultural policy of Czarist Russia was clearly reflected even at schools of the smallest townships of the Kaunas province. The goal of musical training was to indoctrinate with Russian culture through song not only infidel pupils, but their families as well.

The aim of the article is, based on the reports of school inspectors and other relevant archival material, to discuss the quality and methods of teaching, the qualification of teachers, the influence of musical training on cultural atmosphere of towns and townships in the Kaunas province. From quite detailed reports of the inspectors one can judge that the ideological aspect of teaching singing was the most important. The inspectors and teachers followed watchfully the reaction of local non-Russian inhabitants towards Russian songs.

Pupils were taught aurally, had to know the system of notes, treble clef, scale singing; two-voiced and sometimes even three-voiced singing was practiced. The teachers were using popular Russian tutorials and collections of songs. The highest attention was given to the quality of singing of the imperial Russian anthem “God save the Tsar”. The hymn, several Russian Orthodox hymns and Russian folk songs made up the repertoire of singing at elementary schools. The situation was very similar at private and community schools.

“Literary-musical evenings”, which were organized in quite a number of schools, were highly popular with numbers of local listeners.

KEY WORDS: elementary school, musical education, singing, Kaunas province